

TOP GAY

En etnologisk studie av identitet, sexualitet och genus bland
homosexuella män i höga positioner

Uppsats för fortsättningskurs
Etnologi
Vårterminen 2006
Johanna Övling
Daniel Holmberg
Handledare: Agneta Lilja

SÖDERTÖRNS HÖGSKOLA
141 89 Huddinge

Etnologi

Copyright

Denna uppsats är författarnas egendom och får ej begagnas för publicering utan författarnas eller deras rättsinnehavares tillstånd.

ABSTRACT

Uppsatsen handlar om homosexualitet bland män i höga positioner på statliga institutioner. Vi har intervjuat fyra homosexuella män varav tre är yrkesverksamma. Utifrån Bourdieus fältbegrepp har vi försökt förstå chefernas berättelser och försökt skildra vilka sociala koder som man på deras arbetsplatser måste förhålla sig till. Det har visat sig att homosexualitet inte utgjort något större problem för informanterna i deras yrkesliv. Detta kan enligt oss delvis förklaras med att bland annat rationalitet och tolerans utgör centrala aspekter i en normativ intellektuell diskurs som ställer krav på aktörerna inom fältet. Homofobi strider helt enkelt mot de värden som måste omhuldas för att fältet ska kunna upprätthållas.

Nyckelord: homosexualitet, chefspositioner, positionering, manlighet

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING 1

Bakgrund 1

Syfte 1

Fält, habitus och symboliskt kapital 2

Performativ kultur 3

Genus som process 3

Material 4

Metod 5

Reflexivitet 6

2. DEN INTELLEKTUELLA ARBETSPLATSEN 8

Ett första möte 8

Andra intervjun – hemma hos en Contract Manager 10

Tredje intervjun – rödspätta på Kajsas 11

Fjärde intervjun – i en vindsvåning på Östermalm 12

Ett svårdefinierat gränshenomen 13

3. EN KRITISK KULTUR 14

Ett spel om positioneringar 14

Intellektuellt habitus 14

Känslostyrd eller återhållsam 16

4. INTELLEKTUELLA STRATEGIER 18

Ett diskussionsklimat 18

Normativ tolerans 20

Alternativ manlighet 22

5. REGELBOKENS DISKURS 24

Framåtblickar 25

KÄLLOR OCH LITTERATUR 26

1. INLEDNING

Bakgrund

När vi inledde fältarbetet hade vi en föreställning om att homosexualitet skulle innebära en hel del balanserande och strategiska överväganden för den som vill nå högre positioner i samhället. Vi ville studera denna tänkta balansgång full med möjliga fallgropar. Ganska snart gick det dock upp för oss att det inte alls var särskilt problemfyllt för de män vi intervjuat att vara homosexuell på arbetsplatsen. Tvärtom var alla aktivt öppna och hade ett oproblematiskt förhållande till sin homosexualitet.

Ämnesvalet grundar sig dels i en nyfikenhet på de högre institutioner som sällan ges inblick i för utomstående och dels i ett politiskt engagemang för HBT-personers rättigheter. Genom att skriva om homosexuella i höga positioner vill vi göra den stereotypa bilden av homosexuella mer komplex och mångtydig. Vi har mött förvånade reaktioner från vår omgivning när vi pratat om vårt uppsatsämne. Tanken att personer i ledande positioner skulle kunna vara homosexuella verkar vara något många inte reflekterat över.

På senare år har genusperspektiv blivit allt viktigare för att förstå samhället och homosexualitet får allt mer utrymme i media. Vår uppsats är självklart en del av ett denna utveckling och ämnesvalet kan på så sätt spegla vilka frågor som anses vara intressanta att studera i Sverige år 2006.

Syfte

Vår analys utgår från den franske sociologen Pierre Bourdieu. Med begreppen fält, habitus och symboliskt kapital vill vi försöka förklara hur det kan komma sig att de homosexuella chefer vi träffat har ett så oproblematiskt förhållande till sin sexualitet. Följande delfrågor ska vi försöka besvara. Vilken relation har fältet till resten av samhället? Hur organiseras arbetet på fältet? Vilket habitus är gångbart inom fältet? Vilket symboliskt kapital har de homosexuella chefer vi talat med?

Fält, habitus och symboliskt kapital

Ett fält enligt Bourdieu är ett system av positioner som står i relation till varandra. Fältets aktörer representerar olika intressen som strider mot varandra (Broady 1991:266). Striden kan till exempel handla om vad som är god vetenskap eller litteratur eller rätten att bestämma hur verksamheten bäst kan definieras. Även om meningarna om vilka värden som är centrala går isär delar de som deltar i fältet enligt Bourdieu ändå uppfattningen att verksamheten i sig är viktig och är måna om att fältets status upprätthålls (Bourdieu & Wacquant 1992:98).

Ur ett fältperspektiv är det inte enbart ekonomiska tillgångar som ligger till grund för manifesterandet och upprätthållandet av olika positioner i samhället. Minst lika viktigt är det habitus man tillägnar sig i en process som börjar redan i tidiga barndomsår. Habitus enligt Bourdieu är de inlärdas dispositioner eller vanor som möjliggör att spela ett spel där reglerna är för många för att rymmas i en regelbok. Koderna är internaliserade och gör att man bättre klarar att hantera komplexa situationer. För att ta sig fram på ett visst fält gäller det att behärska de koder som gäller just där. Habitus handlar således om livsstil, klädstil, smak, sätt att föra sig etc. Kopplat till habitus är olika former av kapital. Det ekonomiska kapitalet handlar naturligtvis om pengar. Det sociala kapitalet handlar om umgänge och nätverk, att känna rätt personer och vistas inom rätt cirklar och på rätt arenor. Det kulturella kapitalet handlar om praktiserande av kultur, det vill säga att kunna uttrycka sig väl genom språket, att vara allmänbildad, att föra sig liksom att ha god smak vad det gäller alltifrån kläder till inredning. Gränserna mellan de olika kapitalen är inte knivskarpa, i mångt och mycket handlar de om liknande företeelser. De olika formerna av kapital samspelar och genererar tillsammans vinster som upprätthåller hierarkier i samhället. Vi har därför valt att endast använda oss av termerna ekonomiskt kapital och symboliskt kapital. Det symboliska kapitalet använder vi som ett samlande begrepp för de sociala och kulturella kapitalen. (Bourdieu 1986, Bourdieu & Wacquant 1992, Broady 1991)

Bourdieus begrepp öppnar alltså en möjlighet att betrakta spelet om maktpositioner i samhället som något där även andra typer av kapital än de ekonomiska räknas. På detta sätt betraktas faktorer som hur man för sig och klär sig och ens sociala umgänge som mer avgörande för ens position än hur mycket pengar man har att röra sig med.

Performativ kultur

Med kultur menar vi de koder, föreställningar och värden som människor delar och kommunicerar till varandra (jfr Ehn & Löfgren 2001:9). I uppsatsen talar vi bland annat om intellektuell *kultur* och en kritisk *kultur*. Kultur handlar då inte om hur saker och ting *är*, utan om vilka värden våra informanter anser vara väsentliga, vilken kunskap som efterfrågas och deras föresällningar om hur verkligheten ser ut. Vi ser alltså inte kultur som något enhetligt och fast utan snarare något som ständigt omförhandlas, förändras och som tar sig uttryck i vad människor gör och säger. Kultur är ur detta perspektiv något performativt, något som ständigt skapas och ”görs” i en kulturell process.

Vi kommer även att använda oss av ett bourdieuskt perspektiv på kultur och fokuserar då på de kroppsliga dispositioner som samlas i begreppet habitus. Intressant blir då att studera hur stil, smak, klädsel, kroppsspråk och språkbruk används för att skapa gemenskap och manifestera grupptillhörighet men också hur ”koderna” fungerar som en normativ diskurs som informanterna har att förhålla sig till (jfr Ehn & Löfgren 2001:9).

Genus som process

I vår analys utgår vi ifrån ett konstruktivistiskt genusperspektiv. Det innebär att vi förstår genus som skapat i en kulturell process. Synen på genus som något konstruerat bygger på Simone de Beauvoirs kända och ständigt citerade formulering att kvinna föds man inte till, det är någonting man blir (de Beauvoir 2002:325). Genusskapande står i relation till en heteronormativ maktordning. För att förstå genusordningen är två logiker grundläggande, menar historikern Yvonne Hirdman. Den ena är isärhållningens logik vilket innebär att det ständigt definieras vad som är kvinnligt respektive manligt och att de två kategorierna aldrig blandas. Den andra är hierarkin som innebär att det manliga är norm och därför det som värderas högst. Genom att dikotomin hela tiden reproduceras upprätthålls den patriarkala samhällsordningen (Hirdman 1988). Vi tycker att det är viktigt och inspirerande att använda sig av ett genusperspektiv. Perspektivet är dock inte något vi främst fokuserat på i denna uppsats då vi framförallt använder oss av Bourdieus fältperspektiv.

Material

Vi har intervjuat en pensionerad och tre yrkesverksamma homosexuella män i höga positioner i samhället. Uppsatsen möjliggjordes genom att Johanna sedan tidigare kände en homosexuell man på Finansdepartementet. Han blev vår första informant och genom honom fick vi kontakt med de andra två yrkesverksamma männen. Den sista informanten fick vi kontakt med genom att slå upp hans namn i telefonkatalogen. Platserna för intervjuerna har bestämts av informanterna själva. En intervju genomfördes i ett tjänsterum, en på en lunchrestaurang och två i informanternas hem. Tre av samtalen har spelats in och vid ett har vi tagit anteckningar. Längden på intervjuerna varierade mellan sextio och nittio minuter. Samtliga informanter mottog oss mycket väl och vi blev överväldigade av deras öppenhjärtighet. Vi hade roligt och blev väldigt fascinerade av deras självsäkra men ändå ödmjuka sätt. Alla är de mycket upptagna personer och vi är både överraskade och otroligt tacksamma för den tid de avsatt och den respekt och det intresse de visat för oss och vårt projekt.

I de flesta intervjusituationer är maktrelationerna relativt tydliga. Någon ställer frågor och någon svarar. Den som frågar gör sedan ofrånkomligen våld på verkligheten genom att tolka och skriva ner den. Men som etnologen Katarzyna Wolanik Boström påpekar i sin studie av högutbildade polacker är maktaspekterna multipla när man intervjuar människor ur en högre samhällsposition (Wolanik Boström 2005:22). Våra informanter har en massa kunskap som vi inte har. De är välvilligt inställda till vår undersökning och ser antagligen högskolestudier som något viktigt och värdefullt. Därför vill de ställa upp och hjälpa de unga studenter som intresserar sig för något de är experter på, vilket ju också innebär att vi erkänner deras positioner som viktiga i förhållande till andra fält. De ger tips, levererar analytiska uttalanden och diskuterar gärna teorival med oss. Det faktum att informanterna är välformulerade, intellektuella med stort mått av självförtroende och vana att analysera och tala om allt mellan himmel och jord sätter oss delvis i en svår sits eftersom vi får analysera analytiska uttalanden. Vi lockas då kanske av att återta makten genom att analysera deras beteende ur ett klassperspektiv.

Här följer en kort presentation av de medverkande informanterna. Bilderna av dem kommer att nyanseras i resten av uppsatsen.

Lars Afrell, 53 år, avdelningschef på Finansdepartementet.

Gert Ackered, 55 år, inköpschef på SAS.

Göran Hyltander, 55 år, chefsrevisor på Riksrevisionen.

Sverker Åström, 90 år, en av Sveriges mest kända diplomater.

Informanterna är alla öppet homosexuella och ser ingen anledning till att vara anonyma. Vi anser att detta går i linje med deras oproblematiske förhållningssätt till sin sexualitet. Om de först ger en bild av en värld där ickenormativ sexualitet inte är ett problem skulle det bli motsägelsefullt om de sedan bad att få vara anonyma. I de flesta undersökningar finns inget mervärde i att låta informanterna framträda med riktiga namn. Här ser vi dock en poäng i att låta dem göra detta. Vi vill visa att homosexualitet inte är bundet till vissa kategorier av människor utan finns överallt, även i samhällstoppen. Viktigt att poängtera är dock att vi inte menar att man bara för att ens sexualitet är ickenormativ måste *skrika* ut det till allmänheten. Ändå är det en politisk strategi från vår sida att lyfta fram framgångsrika homosexuella och visa att de både har ansikten och namn.

Släktingar, familjemedlemmar, kompisar, arbetskamrater till informanterna som omtalas i texten har försetts med fingerade namn.

Metod

Det metodologiska angreppssätt vi valt att använda i vår undersökning skulle kunna beskrivas som ett försök att förena kulturanalys med ett fältperspektiv. Vi hoppas kunna blottlägga vissa centrala föreställningar hos de homosexuella chefer vi intervjuat. Vår utgångspunkt är att dessa föreställningar skapas, reproduceras och upprätthålls i en viss relationistisk kontext där olika fält är beroende av varandra och där cheferna inom det intellektuella fältet spelar ett spel för att positionera sig som högt ansedda och förtroendeingivande. Vi kommer i uppsatsen inte att behandla informanternas klassbakgrund. Däremot bygger hela uppsatsen på ett implicit antagande om att vi lever i ett klassamhälle. Vi menar därför att chefernas föreställningar om verkligheten måste ses som intimt förknippade med praktiserandet av klass.

Med oss till intervjuerna har vi haft en lista med frågor som skulle kunna bli aktuella. Då intervjuerna mer fått karaktären av samtal och stundtals längre utläggningar från informanterna har vi inte nämnvärt följt den planerade strukturen utan mer försökt hålla samtalen inom vissa ramar genom korta följdfrågor. Vi inledde intervjuerna med att kortfattat introducera projektet; en etnologisk B-uppsats om homosexuella män i höga positioner i samhället, fokus på identitet, sexualitet och genus ur ett bourdieuskt fältperspektiv. Därefter bad vi informanterna beskriva sin arbetsplats och sina arbetsuppgifter för att sedan gå in mer

på arbetsplatsens förhållande till – respektive informanternas eventuella strategiska överväganden i kombination med – homosexualitet. I slutet av samtliga intervjuer har vi på ett eller annat sätt diskuterat möjliga slutsatser och i ett par fall har vi blivit ombedda att redogöra för våra tolkningar av intervjun och motivera våra teser.

Homosexuella chefer i statlig tjänst är en relativt snäv kategori. Ett problem är givetvis att hitta informanter. Vi hade *en* ingång och gick sedan vidare utifrån tips från den första informanten. Det innebär att vi enbart fått kontakt med informanter som inte har några större problem att tala öppet om sin sexualitet. Cheferna vi talat med känner varandra, är öppna och vill nog ge en positiv bild av sina möjligheter i arbetslivet. Det är även möjligt, tror vi, att de förhåller sig till förväntningarna från gay-rörelser och dylikt att vara öppna och framställa öppenheten som oproblematiske.

De homosexuella chefer som upplever det som mycket problematiskt att vara chef och homosexuell och därför inte är öppna kommer vi aldrig att få tala med. Det kan vara ett fåtal men det kan också vara hur många som helst. Därför gör vi inga som helst anspråk på att undersöka hur det *är* att vara homosexuell chef utan snarare hur våra informanter upplever sin situation och hur deras erfarenheter och berättelser kan förklaras. Detta kan dock i sin tur tänkas säga något mer generellt om homosexuellas karriärmöjligheter inom statlig förvaltning och statliga företag.

Reflexivitet

Sedan något decennium diskuteras inom kulturvetenskaperna vikten av att forskaren är självmedveten i mötet med de människor som studeras. Debatten går kortfattat ut på att forskaren inte bara kan vara en åskådare som utifrån kan registrera vad som händer utan i mycket hög grad är en del av det som studeras och därför själv påverkar resultatet. Medvetenhet om detta brukar kallas reflexivitet, vilket har betecknats som ”tänkandet om sitt eget tänkande” (Ehn & Klein 1994:11).

En uppenbar risk med ett alltför reflexivt förhållningssätt är att texten urartar till en festival i narcissistiskt navelskåderi. Medvetna om detta menar vi ändå att eftersom vi själva i så hög grad skapar – och till och med utgör en stor del av – vårt material, skulle uppsatsen förlora i trovärdighet om vi inte behandlade oss själva och vår egen roll i ”skapandet” av vårt

ämne (jfr Ehn & Klein 1994:10). Då resultaten kommer att påverkas av att det är just vi som utför undersökningen blir det alltså nödvändigt att diskutera vilka det är som våra informanter möter, och kanske framförallt hur detta kan tänkas ha påverkat både intervjusituationerna och analysarbetet.

Vi är två blonda 22- och 25åriga högskolestudenter med medelklassbakgrund som politiskt står åt vänster. För varandra har vi erkänt vår hemliga fascination för den intellektuella eliten. Hur vi har valt att klä oss inför intervjuerna är intressant i sammanhanget eftersom det speglar dels bilden vi försökte ge av oss själva, och dels våra förväntningar på fältet vi besökte. Vi bar blanka skor, mörka stuprörsjeans, mörk skjorta/blus och mörk kavaj i olika konstellationer. Stilen skulle kunna karaktäriseras som 'ung-formell' med en touche av kulturarbetare. Vi var medvetna om risken att bli betraktade som lillgamla men kände ändå att vi hade något slags behov av att klä oss formellt. För det första handlade det om vår uppfattning av vilken klädkod som var gångbar på fältet vi skulle studera och en vilja att visa respekt för informanterna – som hade avsatt dyrbar tid för oss – genom att följa dessa koder. För det andra handlade det om en förhoppning att bli tagna seriöst. Vi skulle intervjuar chefer som var minst dubbelt så gamla som vi och vi tänkte att det skulle vara lättare för dem att tala öppet om kärlek och sexualitet om de uppfattade oss mer som forskare än de studenter på B-nivå som vi är. För det tredje kände vi att det underlättade för oss att gå in i etnologrollen om vi också var maskerade som etnologer (vilket självklart också speglar våra föreställningar om hur etnologer ser ut och uppträder). För det fjärde handlade det om ett slags njutning av att vistas i dessa för oss annars oåtkomliga miljöer och kanske för stunden betraktas som viktiga personer.

Vi diskuterade inte vår egen sexualitet med informanterna och vi vet inte huruvida informanterna antog att vi också är homosexuella. Hur vi uppfattades kan tänkas påverka vilka svar vi fick.

Vår uppsats måste tolkas i ljuset av den fascination vi upplevt under mötena med Lars Afrell, Gert Ackered, Göran Hyltander och Sverker Åström. Studien har säkerligen blivit mycket snäll till sin karaktär eftersom vi fann alla våra informanter utomordentligt sympatiska.

2. DEN INTELLEKTUELLA ARBETSPLATSEN

I detta kapitel gör vi en presentation av de medverkande informanterna. På grund av att intervjuerna ägt rum på så pass skilda platser och varit av relativt olika karaktär är de inte inbördes jämförbara. De fungerar framförallt som en introducerande beskrivning av informanterna samt som en redogörelse för hur vi får tillgång till ett fält vi annars inte rör oss inom. De citerade fältrapporterna ger en bild av våra intryck från intervjuerna. Detta kapitel handlar mindre om själva intervjuerna än om de tankar kring symboliskt kapital som omedelbart väckte vår uppmärksamhet.

Ett första möte

Det hela kändes en aning surrealistiskt, det faktum att jag inte skulle träffa Lars i egenskap av familjebekanten Johanna, utan i rollen som etnologstudent. Sedan barnsben har jag träffat Lars i olika sammanhang eftersom mina föräldrar känner honom väl. Vi har inte en nära relation men eftersom vi setts så ofta så har vi såklart tydliga föreställningar om varandra. Jag har alltid sett upp till Lars och som barn skröt jag ofta om att jag kände honom och berättade vart han jobbade. Jag har i några år känt till Lars homosexualitet, men den har ändå aldrig varit synlig i diskussioner och jag har aldrig träffat någon partner till honom. Ordet homosexuell har inte figurerat när vi setts. Han vet inte heller om min läggning, vad jag vet, det vill säga att jag också är homosexuell (Ur fältdagboken).

Jag kliver av tunnelbanan och börjar promenera mot Lars arbetsplats. Det är en av årets varmaste dagar hittills. Johanna är inte på vår avtalade mötesplats, men jag är i och för sig ett par minuter tidig. Jag ställer mig i solen och väntar men blir snabbt otålig. Klockan är fem i fyra. Kanske väntar Johanna inne? Jag betraktar Finansdepartementets pampiga sköld som hänger över ingången och som signalerar för förbipasserande att där innanför hanteras ärenden av yttersta vikt för riket. Jag går mot de stora glasportarna genom vilka tjänstemän släntrar ut och lämnar arbetsplatsen för dagen. Till min förtjusning ser jag plötsligt Johannas huvud komma guppande i folkvimlet (Ur fältdagboken).

Den minimalistiskt inredda entréhallen i grått, brunt, glas och stål är rätt tjugig men ger ett sterilt intryck. Längst bort i rummet sitter en väktare bakom en glasskiva. Det är högt i tak och vid sidorna finns bänksoffor där man kan sitta och vänta innan man får tillträde till arbetsplatsen, innan man blir godkänd. Hallen kan liknas vid ett liminalt tillstånd (Klein

1995:11). Man är inte en av alla på gatan, men man är inte heller insläppt i gemenskapen och vad det innebär att komma in på arbetsplatsen. För det krävs avtalad tid och ett godkännande av vakten genom uppvisande av legitimation.

Entréhallen är tom men då och då passerar folk som går hem för dagen. Vi känner oss båda något nervösa och sätter oss på en av bänkarna för att försöka samla tankarna. Efter att än en gång gått igenom hur vi ska lägga upp intervjun presenterar vi oss för väktaren som ber om legitimation. Vi sätter oss igen och väktaren tar upp telefonen: ”Dom är här nu”.

Vi sitter och väntar ett par minuter och sedan går Johanna på toaletten. Jag blir genast än mer nervös och börjar svettas. Det är ju Johanna som har haft all kontakt med Lars och jag vet inte alls hur han ser ut. Jag tittar osäkert upp på var och en som kommer ut i entréhallen för att se om de ser ut att vänta besök. Jag hoppas att Johanna kommer att hinna tillbaka innan Lars kommer (Ur fältdagboken).

Jag gick på toaletten för att hämta andan. Utanför hör jag hur Lars och Daniel träffas. Bra tänker jag, så kan de skapa sina första intryck av varandra utan att jag är med och påverkar. Lars och jag säger bara tja. Ja inte kunde vi kramas, det skulle bli för intimt i sammanhanget, och inte kunde vi ta i hand, det skulle ha känts krystat (Ur fältdagboken).

Lars Afrell ger oss en liten guidad visning av arbetsplatsen. Från utsidan ser departementet inte ut att vara speciellt stort, men bakom entréhallen öppnar sig ljusa moderna lokaler ihopbyggda med välbevarade hus och fruktträdgårdar från 1600-talet. Lars Afrell berättar att en av de svåraste sakerna för nyanställda är att hitta. Vi tycker synd om de stackarna som tvingas irra omkring i byggnadens labyrinter till korridorer. Själva har vi ju sällskap av Lars vilket får oss att känna oss trygga och ganska betydelsefulla. Han verkar avspänd och kommenterar den senaste ombyggnaden som inneburit att man satt in glas i de flesta väggarna så att man kan se tvärs genom hela byggnaden. Därefter pekar han ut en dörr försedd med passerkortsläsare bakom vilken statsråden Nuder och Östberg sitter. Vi går förbi ett litet bibliotek fyllt med tjocka böcker. Mitt i rummet står två tunga skinnfåtöljer på var sin sida av ett litet bord i mörkt trä. Lagböcker och dylikt känner man igen på de mörkblå ryggarna med text i guld. Resten av böckerna är klädda i de roströda eller mörkorange färger vi så väl känner igen från tidigare decenniernas skolbibliotek. Det är tydligt att biblioteket inte ska vara en plats för inspiration eller lustfyllt lärande. Här handlar det om *kunskap*, ett nyckelbegrepp för hela arbetsplatsen.

Det är ont om folk i lokalerna så här på eftermiddagen, och de som syns är främst män i fyrtioårsåldern. De är klädda antingen i mörk kostym med vit skjorta och slips eller i det lite mer lediga alternativet mörka jeans och kavaj, vilket Lars Afrell har valt. Flertalet bär välsittande kläder men en del ser aningen komiska ut då de i dubbel bemärkelse inte riktigt lyckas fylla ut den borgerliga uniformen.

Lars Afrell visar oss sitt arbetsrum. Det är relativt stort, men ganska anspråkslöst med en liten soffa, soffbord och stolar och ett ganska stökigt skrivbord med en dator på. Två av väggarna är täckta av bokhyllor och de andra två är prydda med en Hammarbyvimpel och inramade affischer av bland annat Van Gogh och Hopper. På dörren hänger en Bajenposter av guldlaget från 2001.

Lars Afrell är jurist med domarbakgrund. Han har varit på Finansdepartementet i femton år, varav de sista elva åren som chef. Han arbetar med finansmarknadsfrågor, framförallt lagstiftning för värdepapper, handel med värdepapper och börs. Han arbetar också ganska mycket med dessa frågor i internationella sammanhang, och leder bland annat en arbetsgrupp i Bryssel.

Andra intervjun – hemma hos en Contract Manager

Klockan är kvart över fem på fredagseftermiddagen när vi kliver in genom paradentrén till sekelskifteshuset på Norrmalm. I trappan möter vi två kostymklädda män med golfklubbor. Typiskt att fördomarna så ofta blir bekräftade, kommunicerar vi till varandra med ögonen. Som vanligt är vi lite nervösa och har ansträngt oss för att se respektabla ut. Vi ringer på och Gert Ackered öppnar med ett leende. Han är ledigt klädd och vi känner oss lite fåniga i vår striktare mörka klädsel.

Bland det första man lägger märke till hemma hos Gert Ackered är sex stora sjuttiotalskvadrater i gälla färger som hänger på väggen i det ljusa vardagsrummet. Det är tydligt att han intresserar sig för modern konst. Han frågar om vi vill ha kaffe eller kanske vin. Det blir vin som serveras i vackra designglas och vi sätter oss soffgruppen.

Gert Ackered arbetar som inköpschef (Contract Manager) på SAS. Han berättar att han jobbar med olika projekt och huvudsakligen köper in tekniskt materiel. På kontoret som är placerat utanför Stockholm sitter huvudledningen och huvudadministrationen som består av ekonomer, jurister och marknadsförare.

Gert Ackered berättar att han trivs väldigt bra på jobbet. ”För det mesta är det rätt kul” säger han och fortsätter: ”men liksom så många stora industrier går vi igenom ett stålbad som har vart i ett par tre år nu, så att väldigt många av kollegorna har ju fått gå”. Han berättar att på ett och ett halvt år har de på hans avdelning gått ifrån åttio till tjugo anställda, vilket skapat ovisshet och givetvis påverkat stämningen.

Vi berömmar den smakfulla inredningen och konsten på väggarna. Gert erbjuder oss att gå ett varv och titta medan han berättar:

Kristina som jag var gift med, hon lärde mig lyssna på klassisk musik. Och Olle som jag var ihop med sen då, är en konstnärssjäl – även om han är kemistbotanist i botten vilket han aldrig jobbat som – och jobbar med konst. Nu jobbar han som en av Sveriges duktigaste rosenkännare. Han spelar och sjunger och gör allt möjligt sånt. Men han lärde mig att titta på konst och försöka formulera det *till* nånting. Och så Janne som jag träffat nu och som jag bor ihop med har väl överhuvudtaget aldrig tittat på en tavla. När vi flyttade hit för sex år sen hade vi väl tre fyra stycken, så i princip allt som hänger här har vi köpt tillsammans på sex år (Gert Ackered 2006/04/21).

Samtalets personliga karaktär gjorde att vi kände oss trygga. Gert Ackered var förberedd på vad samtalet skulle handla om då Lars Afrell hade berättat om oss och syftet med vår uppsats. Det märktes att han hade tänkt igenom ämnet och tog sig tid att svara utförligt på våra frågor.

Tredje intervjun – rödspätta på Kajsas

Göran Hyltander arbetar på riksrevisionen, det statliga revisionsorganet. Som chef är han ansvarig för en del av verksamheten. ”Arbetsuppgifterna är att ta ansvar för det område jag har blivit tilldelad och att min personal håller hög kvalitet”, berättar han, ”och att ha kontakt med massmedia och revisionsobjekt, myndigheter och bolag. Det är den typen av uppgifter”.

Vi träffar honom på restaurangen Kajsas Fisk vid Hötorgshallarna. På telefon tidigare i veckan hade Johanna och Göran Hyltander skämtsamt pratat om hur vi skulle känna igen varandra och vi visste därför att han var av medellängd och lite tunnhårig. När vi står och väntar vid mötesplatsen och spanar efter män utan stora kalufser ringer han upp och ber oss att gå ner i förväg och ta ett bord. ”Jag har svart rock och gul halsduk”, berättar han, ”sätt er ni

så länge så kommer jag ner och scannar av”. Vi var lite nervösa. Gert Ackered hade skämtsamt varnat oss: ”Han kommer att konfrontera er och kan ibland vara ganska tuff – men låt er inte skrämmas, han är väldigt snäll”. När vi möts ansikte mot ansikte lever han inte upp till bilden vi målat upp utan ger ett väldigt sympatiskt intryck. Han äter ofta på Kajsas fisk berättar han. Innan han slår sig ned småpratar han med några kvinnor i stiliga dräkter och välkammade hår vid bordet bredvid. Leenden och trevliga ord utbyts. Restaurangen verkar vara en knutpunkt för hans jobbkrets.

Vi får ett bra bord i ena hörnet av restaurangen. Görans klädsel är piccobello och jag känner mig mycket nöjd över att inte ha valt en ledigare klädstil. När jag kommer gående med min bricka sitter Johanna vid bordet och Göran står och skojar med sällskapet vid bordet bredvid. Johanna går på toaletten när jag kommer och jag och Göran småpratar lite. Jag berättar att vi läser etnologi på Södertörns högskola och att detta ska bli vår B-uppsats. Jag säger att jag inte vet var Riksrevisionen ligger och undrar om det är i närheten. ’Vid Östermalmstorg’ svarar Göran. ’Har du jobbat där länge’ frågar jag och Göran svarar ’Sedan verksamheten startade...’ ’Oj då’ svarar jag överraskat och möts av ett leende: ’...2003’. Men Göran lugnar mig med att han tidigare arbetat för Revisionsverket innan det ombildades. Jag tycker det är lite pinsamt att jag inte har bättre koll. Göran har på sätt och vis testat mitt symboliska kapital och jag får känslan av att min roll som student fastställts (Ur fältdagboken).

Göran Hyltander visar uppriktigt intresse för uppsatsen vi ska skriva. Han frågar lite hur vi har tänkt och låter oss genom sina frågor veta att han betraktar oss som intellektuella personer. Det första som slog oss med Göran Hyltander var hans oerhörda självförtroende och med vilken självklarhet och ledighet som han spred lakoniska uttalanden omkring sig. Ingen tvekan och alltid ytterst välformulerat. Han hade ju själv valt platsen och verkade inte ha det minsta problem med att tala om sin homosexualitet i denna offentliga miljö. Vi känner oss väldigt bekväma under intervjun. Göran Hyltander har verkligen en förmåga att skapa god stämning omkring sig. Han svarar uppriktigt på våra frågor och är stundtals skämtsam i tonen.

Fjärde intervjun – i en vindsvåning på Östermalm

”Finns det såna?” säger Sverker Åström förvånat när vi på telefon förklarar att vi har intervjuat medelålders homosexuella män i höga chefspositioner.

Med nyutgåvan av Sverker Åströms biografi *Ögonblick* från 2003 i våra händer promenerar vi mot vår fjärde intervju. Vi är förväntansfulla. Vi ska besöka en av Sveriges mest betydelsefulla diplomater genom tiderna. Som 87-åring kom han ut som homosexuell, vilket han beskriver som ett av de bästa beslut han någonsin tagit.

Skälet till att vi ville träffa Sverker Åström var att vi ville kontrastera Lars Afrells, Gert Ackereds och Göran Hyltanders berättelser. Vi är väl medvetna om att Sverker Åströms arbete har varit av en helt annan karaktär. Deras arbeten går inte att jämföra. Sverker Åström är en offentlig person som under sin yrkesverksamma tid, enligt egen utsago, inte kunde vara öppet homosexuell enbart av säkerhetsskäl. Ändå kan hans erfarenheter kasta nytt ljus på övriga informanternas berättelser.

Vi befinner oss i hans beryktade vindsvåning på Östermalm. Det är lite märkligt att träffa kända personer i verkligheten, och inse att de är människor. Han har verkligen en röd och en grön strumpa på sig och vindsvåningen är verkligen så beundransvärd som beskrivits annorstädes (se t ex DN 060124, Expressen 060423). Utsikten åt alla fyra väderstreck är nästan, som Daniel uttrycker det, i klass med 'Eiffeltornets topp'.

Ett svårdefinierat gränshenomen

Det fält vi valt att studera är inte helt lätt att definiera. Våra informanternas arbetsuppgifter skiljer sig en del åt, det handlar om departement, myndigheter och ledningsgrupp för det statligt ägda företaget SAS. Trots att fältet är svårt att ringa in och kategorisera menar vi att dessa institutioner har ett symbolvärde som förvaltare av nationens framtid.

I mötet med informanterna noterade vi framförallt deras tillgång på symbolisk kapital bestående av kunskap och självsäkert uppträdande. Dock verkade det inte vara direkt negativt att även visa upp ett ekonomiskt kapital. Två etnologiska fältanalyser är värda att nämna i sammanhanget. Mats Lindqvist har studerat kapitalistisk kultur i näringslivet där det ekonomiska kapitalet är något som med fördel framhävs för att vinna förtroende (Lindqvist 1996). Inom det akademiska fältet kan ett uppvisande av ett överdrivet ekonomiskt kapital däremot vara förödande för ens anseende (Lilja 1996). Utifrån dessa noteringar skulle vi vilja placera fältet någonstans emellan det akademiska och det ekonomiska fältet. Vi betraktar det således som ett gränshenomen.

3. EN KRITISK KULTUR

Ett spel om positioneringar

Enligt Bourdieu pågår det en ständig strid på olika fält i samhället om vilka värden som är viktiga och hur olika verksamheter ska definieras (Broady 1991:266). Status blir i det här sammanhanget relationellt i den mening att den måste erkännas av omgivningen. Anthony Giddens menar att det moderna samhället är ett expertsamhälle där medborgarna måste lita på dem som är experter inom olika områden (Giddens 1991). Finansdepartementet, Utrikesdepartementet, Riksrevisionen har en status som är erkänd av samhället. Detta gäller även i hög grad huvudledningen för flaggskeppet SAS. Föreställningen om att dessa institutioner har expertiskunskap är inte konstant och given utan måste hela tiden bekräftas av- och ingjutas i samhället i övrigt. Vi ser chefernas berättelser som en del av ett spel där det gäller att tillskansa sig andras förtroende. De har alla investerat i en utbildning som gör att andra erkänner deras kompetens. Deras höga position i samhället bygger på att andra känner tillit och har förtroende för att de besitter kunskap. Men för att ta sig fram på denna högt ansedda arena gäller det även att man agerar enligt det habitus som är gångbart.

Intellektuellt habitus

Redan innan intervjuerna med våra informanter hade tagit sin början blev vi utifrån några av de mest grundläggande kategorierna – det vill säga ålder, hudfärg, etnicitet, kön och klass – varse om deras stora tillgång på symboliskt kapital. Dessa medelålders, vita, svenska män tillhörande en intellektuell elit stämmer enligt oss väl överens med sinnebilden av en högt uppsatt chef. Informanternas sexualitet är den faktor som tydligast går vid sidan av normen. Vår ambition blir således att undersöka hur denna faktor förhåller sig till det habitus som är gångbart inom fältet. Genom att diskutera arbete och sexualitet med informanterna vill vi få en förståelse för vad detta habitus skulle kunna bestå av utöver redan nämnda kategorier.

Vi frågar Göran Hyltander hur han anser att en god medarbetare bör vara. Han svarar att man förväntas vara *rationell*, *medveten* och *kommunikativ*. Vi ställer samma fråga till Lars Afrell och han ger en bild av en arbetsmiljö präglad av *öppenhet* och *hög kompetens* och beskriver

kollegorna som *tänkande människor*. Gert Ackered ger en liknande beskrivning av sin arbetsplats som *intellektuell* och *tolerant*. Göran Hyltander berättar att han trivs mycket bra på Riksrevisionen och beskriver arbetsplatsens karaktär:

Det är en intellektuell miljö där man har en speciell uppgift. Om man jobbar på riksrevisionen granskar man andra myndigheter. Man lär sig att förhålla sig på ett konstruktivt sätt när man framför kritik. Det är ju huvuduppgiften att granska och se om det finns någon anledning att kritisera. Att vara kritisk är en förutsättning för arbetet vilket kanske gör att man är mer kritisk mot sig själv också. Och så kritisk mot andra men det kan man ju vara på ett konstruktivt sätt också (Göran Hyltander 2006/04/25).

Förmåga att vara reflexiv och kunna tänka kritiskt är något som alla informanterna tycks mena är nödvändiga egenskaper för ett lyckosamt intellektuellt yrkesutövande. En liknande bild av den intellektuella miljön ger Alvin Gouldner (1979) i sin studie av vad han kallar "den nya klassen". Han talar om "den kritiska diskursens kultur" som kännetecknas av en skepticism mot auktoriteter som inte vetenskapligt eller rationellt kan motiveras. Detta kulturmönster inbjuder till kritik mot alla privilegier som grundas på klass, börd eller kön och erkänner bara auktoriteter baserade på kunskap. I den etnologiska klassikern *Den kultiverade människan* beskriver Jonas Frykman och Orvar Löfgren hur borgerskapet etablerar sig som en ny social elit. Borgarna såg sig inte som en klass födda att styra utan motiverade sin rätt att ta över efter aristokratin genom att hävda förnuftsens, moralens och duglighetens vikt (Frykman & Löfgren 1979).

Med utgångspunkt i Bourdieus habitusbegrepp kan kultur betraktas som något som sitter i kroppen. Intressant är då att tala om kropp, känsla och medvetande. Enligt Lars Afrell är Finansdepartementet som plats laddat med förväntningar på dem som arbetar där: "Mycket sitter i dom här väggarna". Han berättar att Finansdepartementet länge haft ett rykte, som han menar delvis säkert är korrekt, av att ha en rätt hög kompetens. Enligt Lars Afrell kännetecknas miljön av att folk får jobba hårt vissa tider och att det är Finansdepartementet som bestämmer och tillägger: "Det är väl lite överdrivet men i mångt och mycket är det till exempel, när vi tar budgetförhandlingarna, budgetavdelningen som i princip styr processen".

Enbart genom att vistas i dessa lokaler skolas individen in i att uppträda på ett visst sätt. Den som införlivar önskade egenskaper i sitt habitus vinner symboliskt kapital och förtjänar därmed respekt. Under intervjuerna blev det tydligt att de egenskaper som krävs för att inneha

en hög befattning är sådant som baseras på kunskap och duglighet. Vi diskuterar Lars Afrells erfarenheter från studietiden på juristlinjen. Han berättar:

Jag var så frapperad av alla dessa välklädda unga personer, främst killar, men en del tjejer också, som redan hade bestämt att dom skulle ta över pappas advokatbyrå. Jag menar dom var inprogrammerade på nåt sätt. Och sen träffar man dem om femton år och då *har* dom ju tagit över byrån och köpt föräldrarnas hus på Lidingö eller Djursholm (Lars Afrell 2006/04/11).

Lars Afrells resonemang illustrerar en spänning mellan nepotism och meritokrati. Positioner ska man förtjäna genom att visa prov på intellektuell färdighet. Ämbeten som går i arv anses vara en rest från det förmoderna samhället. Auktoriteter och hierarkier som inte kan motiveras rationellt underkänns. Att det är kunskap som värderas högst blir tydligt i Lars Afrells beskrivning av miljön på finansmarknadsavdelningen som han är chef för. Enligt honom kännetecknats miljön av att det är öppna dörrar och ingen hierarki. Vet man vem det är som kan eller är expert på en viss fråga går man in på det oavsett om det är chefen, rättschefen eller en handläggare. Fotbollspostern som hänger på dörren till Lars Afrells rum blir lättare att tolka i ljuset av detta uttalande. Här vinner man inga poäng på att markera hierarkier med arbetsrum fulla av tunga ekmöbler och skinnstolar. Postern blir istället en signal som chefen ger till sina underordnade att här spelar det ingen roll vem du är, det viktiga är vad du kan och vad du presterar.

Känslostyrd eller återhållsam

Lars Afrell beskriver att det är högt i tak på hans arbetsplats och att folk inte är rädda för att göra bort sig och skämta med sig själva. Han betonar dock den historiska förändringen i samhället vad det gäller homosexuellas rättigheter och berättar att det inte alltid varit lika accepterat att vara homosexuell som det är idag: "Om du var [homosexuell] på toppen på en sån här arbetsplats för tjugo år sen så var du en freak". Han menar dock att det kan vara svårt att hemlighålla sådant som sexualitet då man på Finansdepartementet ofta är tvungen att ha någon form av personlig relation till folk man jobbar med. Vi skojar om hur genant det skulle vara att lägga kraft på att dölja någonting under en längre tid som alla ändå redan känner till. Lars Afrell utbrister med ett skratt: "Haha jag har faktiskt hört folk som säger 'ja den och den talade nu om på någon fika att han var en liten sambo med den här' och så säger dom till

sekreteraren: 'nej men *vilken sensatioooooon.*'" Lars Afrell säger att han på sin nuvarande arbetsplats aldrig gjort några taktiska överväganden vad det gäller sin homosexualitet. Alla på hans avdelning känner till hans läggning och han har inte mött några direkta negativa reaktioner.

Gert Ackered utmärker sig från de övriga informanterna då han genomgått transformationen från heterosexuell till homosexuell på den nuvarande arbetsplatsen. Han började arbeta på SAS i början av åttiotalet. Då var han gift med en kvinna som han har två barn med. De skilde sig i mitten av åttiotalet och efter ungefär ett år kom han ut som homosexuell. När han kom ut inför sina kollegor bemöttes han med nyfikenhet och en rad välvilliga frågor. Gert Ackered berättar: "Efter en kafferast satt vi och pratade, och så kommer min sekreterare fram till mig och säger, 'hörrudu Gert, den där 'vi' som du pratar om någon gång emellanåt, vad heter han?'" Han poängterar att processen aldrig var problematisk. Han beskriver att det privata livet ständigt är närvarande på arbetsplatsen och att han egentligen bara gick och väntade på att det rätta tillfället skulle dyka upp då han kunde berätta om sin sexualitet. Gert Ackered gör dock en tydlig distinktion mellan privatliv och arbete och menar att man naturligtvis inte *behöver* berätta allt, men eftersom att det privata livet är en del av miljön på hans avdelning så föll det sig naturligt att komma ut. Att det är möjligt att vara privat har enligt oss att göra med den intellektuella kulturen. Som homosexuell kan man vara relativt säker på att inte behöva möta negativa reaktioner då ett centralt inslag i kulturen är att kunna lägga band på primitiva impulser.

Göran: Jag tror att vi pratar mindre sex på en sån här arbetsplats än vad man gör på en teater.

Jag menar en revisor är ju lite, det ligger i yrkesrollen, återhållen. Lite tråkig typ.

Daniel: Är du det då?

Göran: Ja, lite...men...jag tycker inte jag är så tråkig.

(alla skrattar)

Tråkigheten som Göran Hyltander skämtsamt tar upp visar inte bara på en självdistans utan vittnar också om en medvetenhet om det intellektuella spelet och dess regler. Som intellektuell inom detta fält förväntas du vara återhållsam. Det känslostyrda värderas lågt.

4. INTELLEKTUELLA STRATEGIER

Ett diskussionsklimat

Vi låter Göran Hyltander fundera över hur han som chef skulle reagera på homofobiska tendenser. Han svarar med självklar ton att personen i fråga skulle få tala till punkt men att det säkerligen skulle bli reaktioner från kollegor. Tydligt är att dessa typer av uttalanden inte accepteras i en arbetsmiljö där man som anställd förväntas kunna framföra sakliga och väl igenomtänkta argument för sina åsikter. Göran Hyltander har ingen erfarenhet av den ponerade situationen men tillägger att han för ett antal år sedan hört kommentarer som skulle kunna tolkas som homofobiska. Han ser dock inte dessa uttalanden som så alvarliga utan menar att liknande kommentarer skulle kunna komma från ganska många människor som inte riktigt tänker på vad de säger.

Till skillnad från Göran Hyltander så har Gert Ackered direkt erfarenhet av att tvingas hantera homofobi på arbetsplatsen:

En av Jannes och mina bästa vänner idag, är en kollega som kom in sent på avdelningen. Mina kollegor fick förklara, för dom visste att han inte tyckte om gay, inte alls. Vi gjorde ett par jobb ihop så vi var tvungna att jobba väldigt nära ett tag. Så var det han som tog upp det och frågade. 'Ja jag hörde att du lever med en kille, hur funkar det då?' Så började vi umgås. Gick och käka och sånt på jobbet, inte bara vi två utan det var ju flera andra med också. Så småningom kom det ju upp att han hade varit runt i Skinnaviksparken och knackat bög, slagit ner, och att han hade skitjobbigt med det där. Han såg ju hur mitt liv var tillsammans med resten av mina kollegor. Han hade ju ingen ingenting att komma med. Så att jag fick ju tona ner det rätt rejält. Och sen hade vi en vi en fest här hemma, eller på mitt gamla ställe, och han var med då också. Sen efter det så mjuknade det till. Idag umgås vi väldigt mycket. Och han säger att han inte alls förstår vad det var för, han hade inte sett någonting, han hade levt ett sånt liv där det liksom hade varit ett vi och dom, oavsett sen vad det hade varit, vad det än hade varit för någonting som inte stämmer överens med modellen. Så fick han ha ett annat modelltänkande när han träffat mig och Janne och sett vilka Svenssons vi är som alla andra. Han har varit med på fester och träffat väldigt mycket av vårt umgänge. Så är det någon som står på någon barrikad idag så är det nog han (Gert Ackered 2006/04/21).

Informanternas berättelser ger en relativt entydig bild av ett klimat där konflikter löses genom diskussion. Att ge uttryck för homofobi skulle vara deklasserande eftersom det inte går i linje med toleranskravet man har på sig som intellektuell. Det är alltså viktigt att agera i enlighet med det habitus som är gångbart. Det gäller att inte tappa ansiktet, men för att upprätthålla ordningen gäller det dessutom att se till att inte heller kollegorna gör det. Konflikter undviks därför i det längsta.

Sverker Åström ger under intervjun en helt annan bild av hur det är att vara homosexuell i en hög befattning. För honom har det varit fullständigt självklart att homosexualitet spelar stor roll och han levde under hela sin yrkesverksamma tid i två världar. Privat levde han ut sin homosexualitet. Som diplomat var det otänkbart att frångå den heterosexuella normen. Vid representationstillfällen förblev hans civilstånd okommenterat. Sverker Åström hade enbart underrättat Olof Palme och Östen Undén om sin sexuella läggning för att försäkra sig om att undgå utpressning. Sverker Åström misstänker att hans homosexualitet kan ha bidragit till att han vid ett tidigare stadium inte blivit utsedd till kabinetssekreterare. Han beskriver en jargong på utrikesdepartementet, i början av hans karriär, som tillät skämt om homosexuella. Själv bemötte han aldrig sådana kommentarer annat än med tystnad.

Som vi märker har Sverker Åström under sin yrkesverksamma tid tvingats anpassa sig efter en heterosexuell norm. Den tydligaste skillnaden mellan honom och övriga informanter är att Sverker Åström tydligt skilt på privat- och arbetsliv.

Som vi redan nämnt har vi inte ambitionen att här jämföra Sverker Åströms erfarenheter med övriga informanternas. Generation, grad av offentlighet och lagstiftning är faktorer vi valt att inte behandla men som säkerligen har ett viktigt förklaringsvärde för informanternas skilda erfarenheter. Vi vill dock bara kort kommentera att det verkar som att Sverker Åström ifrågasätter uppriktigheten i Lars Afrells, Göran Hyltanders och Gert Ackereds berättelser. För honom är det otvivelaktigt så att homosexualitet fortfarande idag spelar en avgörande roll i arbetslivet. Sverker Åström tror att deras oproblematiske inställning till homosexualitet har att göra med att de är män i karriären. Man skulle sålunda kunna tänka sig att chefernas identitetsskapande är förknippat med deras position. Att de har nått en hög ställning skulle kunna förklara att de gärna använder individualistiska förklaringsmönster. I deras yrkesroll ingår att vara självständig och rationell och kanske vill de framstå som fria och obegränsade för att upprätthålla bilden av dem själva som intellektuella. Att Sverker Åström inte längre är verksam som diplomat kan därför tänkas vara en förklaring till hans kontrasterande

berättelser. Som pensionerad är det kanske inte lika nödvändigt att upprätthålla en yrkesidentitet.

Sverker Åströms erfarenhet är värd att reflektera över även idag anser Göran Hyltander när vi några veckor senare talar med honom. Hans egen bild av homosexuellas möjligheter till aktiv öppenhet är beroende av att klimatet på arbetsplatsen idag är så öppet som det är. Även om det idag finns helt andra krav på politisk korrekthet än för trettio, fyrtio år sedan, finns det sannolikt homofobiska skikt hos väldigt många människor, och det finns inget som garanterar att homofobiska tendenser inte återigen skulle kunna bli möjliga att ge uttryck för om klimatet förändras, menar Göran Hyltander.

Normativ tolerans

Under intervjun med Lars Afrell frågar Johanna om han tror att högutbildade är mer toleranta än arbetare gentemot homosexuella. Lars Afrell är inte hundra procentigt säker på att det är riktigt. Han menar att det som oftast kännetecknar högutbildade är att de är ganska vana att inte visa sina negativa reaktioner mot folk. Det behöver det inte betyda att toleransen är större, utan har snarare att göra med gruppens mentalitet, menar Lars Afrell: ”Folk kan säga nånting, jag hatar bögar eller så. Kanske inte för att han eller hon *gör* det utan för att det är ett sätt att uttrycka sig i gruppen”. Han tror att fördömandet tvärt emot kan vara desto större ju högre upp man kommer i både utbildning och i socialgrupperna om någon på ett iögonfallande sätt går vid sidan av normen.

Det skulle vara lätt att dra slutsatsen att utbildning och intellektuellt yrkesutövande gör människor mer toleranta gentemot minoriteter. Denna förklaring ställer dock inte våra informanter upp på. De menar att det visst kan tänkas vara lättare att vara homosexuell på en intellektuell arbetsplats men att det *i sig* inte behöver innebära att acceptansen för normbrott är större där än på andra arbetsplatser.

Gert Ackered menar att om man har kommit upp i en viss position ger det också ett slags fribiljett:

Att vara gay och adelsman på 1600-talet var inga problem. Det syntes ju naturligtvis inte utan man gifte sig och sådär i alla fall. Även i modern tid, på 50-talet till exempel, kunde det vara likadant. Var man östermalmspojke och homosexuell var det väl inget som föräldrarna önskade,

men man fixade och trixade med det. Var man däremot en arbetargrabb från Södermalm eller bodde ute på landet så fungerade det inte. Där var normen väldigt fyrkantig. Då var det villa Volvo och vovve, liksom (Gert Ackered 2006/04/21).

I dagens svenska samhälle är det lättare än tidigare att vara homosexuell oavsett position i samhället. Lagstiftningen om homosexuellas rättigheter genomsyrar alla områden och är något som alla arbetsplatser är skyldiga att förhålla sig till. Det som utmärker informanternas arbetsplatser är de krav och förväntningar som ställs på individen att agera enligt den intellektuella regelboken. Informanterna poängterar alla tre att ett behärskande av reglerna inte garanterar att homofobiska värderingar inte förekommer. Snarare fungerar regelverket som ett slags täckmantel som förhindrar att homofobi uttrycks. Enligt Göran Hyltander finns det sannolikt en "liten homofob plats" inom väldigt många människor. Dessa känslomässigt styrda värderingar är i olika utsträckning möjliga att uttrycka beroende på i vilken miljö man lever. Göran Hyltander drar en parallell till den bioaktuella filmen Brokeback Mountain och säger att i den miljön är det mer sannolikt att man uttrycker sig nedsättande om homosexuella eftersom man vet att de flesta människor runt omkring en är homofober. På Riksrevisionen däremot är arbetsuppgiften att kritisera och argumentera. Det finns ett krav på att man ska kunna förklara varför man tycker det man tycker. Kommer det då plötsligt upp en känsla som man inte bearbetat intellektuellt är det sannolikt att man inte uttrycker den.

Även Lars Afrell drar en liknande parallell till idrottsrörelsen där situationen är mer komplex och där det kan vara mycket svårare att vara homosexuell: "Där är man verkligen tvungen att göra taktiska överväganden". Ändå menar Lars Afrell att skillnaden mellan idrottsrörelsen och Finansdepartementet vad gäller tolerans gentemot homosexuella nog egentligen är mindre än man tror:

Jag uttalar mig inte om vad folk tolererar, vad jag uttalar mig om är att det kan vara mycket svårare att spåra icke-tolerans i såna här grupper för dom är vanare vid att hantera en omvärld på ett sätt så att ingen vet...om det är bu eller bä. Därför är jag lite skeptisk till det där som sägs ibland, i olika diskussioner, att högutbildade har lättare att klara av och så vidare (Lars Afrell 2006/04/11).

Man kan alltså tänka sig att den generella kulturen av ickediskriminering på de intellektuella arbetsplatserna är så stark att det inte skulle vara särskilt lätt att vidmakthålla homofobiska yttranden.

Alternativ manlighet

Det manlighetsideal som ständigt måste konstitueras för att upprätthålla maktordningen mellan könen brukar kallas hegemonisk manlighet (Connell 1995:76). Enligt sociologen Robert W Connell, som myntat begreppet, bygger den hegemoniska manligheten på ett ständigt avståndstagande från homosexualitet. Manlighet blir synonymt med heterosexualitet och ordningen kräver att denna form av manlighet ständigt uttrycks och gestaltas. Detta innebär också att homosexualitet kopplas till femininitet (Connell 1995:77ff).

I intervjuerna diskuterade vi stereotypa bilder av homosexuella och frågade cheferna hur de förhöll sig till dem. Lars Afrell talar om manhaftiga kvinnor och feminina män och tillägger "Det är väl inte riktigt dom egenskaper jag har, och har aldrig haft så att säga" Både Lars Afrell, Göran Hyltander och Gert Ackered säger implicit att acceptansen riskerar att minska ju närmare stereotypen du befinner dig. Detta visar på att föreställt feminina egenskaper tillskrivs en lägre status. Oavsett kön och sexualitet finns det alltså ett manligt ideal att förhålla sig till för att lyckas i yrkeslivet. Våra informanter poängterar dock att acceptansen från kollegorna främst grundas på yrkesskicklighet. Så här uttrycker Lars Afrell det:

Jag tror dock att den här arbetsplatsen är så öppen och vidsynt att även om en person kommer hit och kanske är lite mer utlevande, om personen är duktig och vettig över huvudtaget i annat, accepteras ganska snabbt (Lars Afrell 2006/04/11).

Att yrkesskicklighet värderas är naturligtvis inget signifikativt för just den här typen av arbetsplatser. Det som däremot utmärker dem är som vi tidigare nämnt den intellektuella kunskapsformen som inte praktiseras genom kroppen utan genom analys och reflektion. Jonas Frykman beskriver i *Den ljusnande framtid!* denna typ av intellektuell färdighet som en förmåga att vara självreflexiv. Att kunna tänka utifrån olika perspektiv ger enligt Frykman en öppnare inställning till sin egen och omgivningens identitet. På det viset kan man lättare hantera kulturell komplexitet och meningsskiljaktigheter (1998a:125).

Frykman skriver om hur skolan i början av 1900 talet utgjorde en arena där eleverna fick utveckla en intellektuell färdighet. Skolan möjliggjorde att eleverna i alla fall under skoltid fick utmana den traditionella mansrollen (Frykman 1998a:126). Manlighet är traditionellt kopplad till den fysiska kroppen och kroppsarbete som arbetades fram under fysisk ansträngning i en härdningsprocess. (Frykman 1985:300) På motsvarande sätt är det intellektuella tankearbetet kopplat till en femininitet. Att de intellektuella männen bröt mot de

traditionella mansidealen var på många sätt hotfullt. Det var dock dessa män som innehade makten i samhället och då makten innebär definitionsmyndighet valde man istället att uppgradera sin egen status. Koder utvecklades för att urskilja sin egen klass från arbetarna och klassklyftorna vidgades (Frykman 1998b:305ff). Med Bourdieus terminologi hade den verbalt skickliga mannen ett högre symboliskt kapital än den man som uttryckte sig enkelspårigt efter redan upptrampade stigar. Bristen på traditionell manlighet kunde således lösas genom att det definierades som något förmodernt.

I det fält vi har valt att studera är inte manlighet det viktigaste värdet. Som vi sett är rationalitet, reflexivitet och analytisk förmåga istället några av de egenskaper som värderas högst. Homosexualitet står inte i konflikt till dessa primära värden som yrkesidentiteten främst baseras på. Fältet är dock inte fritt från manlighetsideal och patriarkala strukturer, men här ser vi en alternativ manlighet där kroppslig styrka och homofobi inte är lika fundamentalt grundläggande för manligheten som det kan tänkas vara på andra fält.

Det finns alltså inte enbart en manlighet utan snarare *manligheter* som ser olika ut beroende på i vilket fält man vistas.

5. REGELBOKENS DISKURS

Syftet med vår undersökning har varit att försöka förklara hur det kan komma sig att de homosexuella chefer vi träffat har ett så oproblemiskt förhållande till sin sexualitet. Vi har frågat oss vilken relation fältet har till resten av samhället och hur arbetet är organiserat. Vi ville även ta reda på vilket habitus som är gångbart inom fältet och vilket symboliskt kapital de homosexuella chefer vi talat med har.

Bourdieu's fältperspektiv har varit mycket användbart i vår analys av de homosexuella chefernas berättelser om sin arbetsmiljö. Att aktiv öppenhet på arbetsplatsen är möjlig kan delvis förklaras med hänvisning till tillgång på symboliskt kapital.

Våra försök att ringa in innehållet i en normativ uppförandekod på fältet har lett oss till nyckelbegrepp som att vara resonande, rationell, reflexiv, återhållsam, kunna tala väl och argumentera för sin ståndpunkt. Som vi sett visar Gouldners (1979) och Frykman/Löfgrens (1979) studier om borgerlighetens framväxt att rationalitet var en viktig faktor för att motivera ökade maktanspråk. Med dessa resonemang och våra observationer som utgångspunkt skulle vi vilja hävda att det finns en historisk koppling mellan en normativ intellektuell kultur och rationalitet.

Förknippat med den normativa intellektuella kultur vi har tyckt oss kunna se är att den hegemoniska manligheten inte är dominerande. Detta kan förklaras med att intellektuella män historiskt sett brutit med det traditionella manlighetsidealet. Att faktorer som fysisk styrka och homofobi inte är primära har gett utrymme för en alternativ manlighet som inte står i direkt konflikt med homosexualitet.

Det var tydligt att cheferna Lars Afrell, Gert Ackered och Göran Hyltander i stor utsträckning agerade och uttryckte sig enligt de normer som tidigare pekats ut som gällande på intellektuella arbetsplatser. Frågor besvarades med välformulerade kritiska analyser och reflexiva funderingar. Föreställningen om att intellektuella beter sig på ett visst sätt på grund av att de *förväntas* göra det var något som samtliga informanter tog upp i våra samtal med dem. Att statsanställda i höga positioner agerar efter vissa mallar förklarades som en eftergift till arbetsplatsens krav och förväntningar på en som intellektuell.

Vi menar således att det inte är *arbetsplatsen i sig* som möjliggör en öppenhet utan snarare de *förväntningar* som den är laddad med. Att utbildning automatiskt gör människor mer toleranta gentemot homosexuella är ett resonemang som våra informanter inte gärna ställer upp på. De menar att deras kollegor säkerligen inte är mer toleranta gentemot sexuella minoriteter än människor inom traditionella arbetaryrken. Att cheferna trots detta i stort sett aldrig mött negativa reaktioner på grund av sin homosexualitet kan förklaras med hänvisning till det habitus som visat sig vara gångbart inom fältet. Homofobi är en känslomässig reaktion som är svår att motivera intellektuellt och som därmed rimmar illa med det uppträdande som man förväntas visa som intellektuell. Förväntningarna utgör en del av ett ”regelverk” eller en normativ diskurs som fältets aktörer måste förhålla sig till och som i stort sett gör det omöjligt för dem att öppet ge uttryck för homofobiska idéer då detta skulle verka deklasserande.

Framåtblickar

Vi har valt att fokusera på att utföra en Bourdieuinspirerad fältanalys. Uppsatsarbetet har dock inspirerat oss att fördjupa oss ytterligare i ämnet och under arbetets gång har idéer väckts om alternativa förklaringsmodeller. Det skulle till exempel vara intressant att diskutera huruvida det finns en diskurs om homosexuellas ökade möjligheter. Man skulle då kunna tänka sig att det finns en viss retorik inom till exempel gay-rörelsen som informanterna förhåller sig till. Framstår man helt enkelt som mer lyckad om man har ett oproblematiskt förhållande till sin homosexualitet?

Informanternas vilja att vara fria och obegränsade och inte framstå som marginaliserade offer skulle vara intressant att analysera utifrån ett modernitetsperspektiv. Att Sverker Åström inte fått så stort utrymme i vår uppsats beror på att vi valt att fokusera mindre på generation än vi från början tänkt. Det vore roligt att plocka upp denna tråd då vi tror att mycket av det som informanterna ger uttryck för är av generationsspecifik art. Rent allmänt vore det intressant att studera homosexualitet ur ett renodlat klassperspektiv. Allt detta är något som vi gärna skulle behandla i en framtida uppsats!

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Otryckta källor

Intervjuer :

1. Namn: Lars Afrell

Yrke: chef för finansmarknadsavdelningen på Finansdepartementet

Födelseår: 1953

Intervjudatum: 2006/04/11

Intervjuns längd: 54 minuter

Intervjun utförd av författarna

2. Namn: Gert Ackered

Yrke: inköpschef på SAS

Födelseår: 1950

Intervjudatum: 2006/04/21

Intervjuns längd: 66 minuter

Intervjun utförd av författarna

3. Namn: Göran Hyltander

Yrke: chefsrevisor på Riksrevisionen

Födelseår: 1950

Intervjudatum: 2006/04/25

Intervjuns längd: 50 minuter

Intervjun utförd av författarna

4. Namn: Sverker Åström

Yrke: pensionerad diplomat och kabinettssekreterare på UD,
aktiv samhällsdebattör och författare

Födelseår: 1915

Intervjudatum: 2006/05/05

Intervjuns längd: 90 minuter

Intervjun utförd av författarna

Observationer:

060411, kl. 15.55-16.05, Finansdepartementet, entré

060425, kl. 13.00-13.15, Riksrevisionen, entré

Samtliga observationer utförda av författarna

Intervjuer och observationsmaterial förvaras hos författarna

Litteratur

- Beauvoir, Simone de (1949) 2002. *Det andra könet*. (översättning av A.Gomblos-Inczedy & Å. Moberg). Stockholm: Norstedts.
- Bourdieu, Pierre 1986. *Kultursociologiska texter, i urval av Donald Broady och Mikael Palme*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Bourdieu, Pierre & Loïc J. Wacquant 1992. *An Invitation to Reflexive Sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Broady, Donald (1990) 1991. *Sociologi och epistemologi: om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*. Stockholm: HLS förlag. (Diss.)
- Ehn, Billy & Barbro Klein 1994. *Från erfarenhet till text. Om kulturvetenskaplig reflexivitet*. Stockholm: Carlssons.
- Ehn, Billy & Orvar Löfgren 2001. *Kulturanalyser*. Malmö: Glerup.
- Frykman, Jonas 1998a. *Ljusnande framtid!: skola, social mobilitet och kulturell identitet*. Lund: Historisk media.
- Frykman, Jonas 1998b. *Manligheten osäkrad. I: Ekenstam, Claes... Rädd att falla. Studier i manlighet*. Stockholm: Gidlund.
- Frykman, Jonas 1985. *Modärna tider: vision och vardag i folkhemmet*. Malmö: Liber Förlag.
- Frykman, Jonas & Orvar Löfgren 1979. *Den kultiverade människan*. Lund: LiberLäromedel.
- Gouldner, Alvin 1979. *The future of intellectuals and the rise of the new class : a frame of reference, theses, conjectures, arguments, and an historical perspective on the role of intellectuals and intelligentsia in the international class contest of the modern era*. London: Macmillan.
- Giddens, Anthony 1991. *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
- Hirdman, Yvonne, 1988. *Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning. Kvinnovetenskaplig tidskrift, nr 3, 1988.*
- Klein, Barbro 1995. *Inledning. I: Barbro Klein (red). Gatan är vår! Ritualer på offentliga platser*. Stockholm: Carlsson.
- Lilja, Agneta 1996. *Föreställningen om den ideala uppteckningen: en studie av idé och praktik vid traditionssamlade arkiv: ett exempel från Uppsala 1914-1945*. Uppsala: Dialekt- och folkminnesarkivet.

Lindqvist, Mats 1996. *Herrar i näringslivet: om kapitalistisk kultur och mentalitet*. Stockholm: Natur och kultur.

Wolanik Boström, Katarzyna 2005. *Berättade liv, berättat Polen. En etnologisk studie av hur högutbildade polacker gestaltar identitet och samhälle*. Umeå: Institutionen för kultur och medier (Diss.)

Tidningsartiklar

”Drabbad av tystnaden: ’Mina chefer visste att jag var gay’”. *Dagens Nyheter* 2006-01-24.

”Cecilia Hagen möter. ’Min homosexualitet gjorde mig misstänkt’”. Sverker Åström om polisens spaning och duettsången med kungen. *Expressen* 2006-04-23.